

aliquid seorsum a terminis representet, quia convenientia vel discrepantia duorum non potest representari sine terminis, qui conveniunt, vel discrepant. Quæ causa est, cur cognitio exprimens copulam, eam significet instar syncategorematis, cujus est significare aliquid dumtaxat simul cum alio.

Objic. 4.º Si iudicium rationem cognitionis haberet, eo ipso naturam ac proprietates indueret perceptionis. Atqui perceptio per se non est erroris obnoxia. Ergo idem dicendum esset de iudicio, ac proinde non darentur iudicia falsa, sicut non dantur falsæ perceptiones (1).

Respond. *dist.* Major.: si iudicium etc., eo ipso indueret naturam et proprietates perceptionis simplicis, *neg.*; perceptionis non simplicis, sed enuntiativæ prædicati de subjecto, *conc.* Et *contradist.* Minori, *neg.* conseq.

Objic. 5.º Iudicium si importat actum intellectus, perspicientis prædicatum inesse vel non inesse subjecto, vel cognoscit identitatem vel discrepantiam, quæ revera intersit inter hæc extrema, vel non cognoscit. Si non cognoscit, quid aliud cognoscit? Erit ergo cognitio sine objecto. Si autem cognoscit, nullum iudicium falsum erit.

Respondeo, *conc.* Major., et eligo alterum membrum, ad cuius improbationem *nego*, quod talis cognitio caritura sit objecto; objectum enim illius est conjunctio vel divisio extremorum, quæ tamen a parte rei non datur, et præcise in hoc stat falsitas, in positiva difformitate representationis cum re representata. «Quando intellectus, inquit Eximius Doctor, componit ea, quæ in re non sunt conjuncta, habet pro objecto adequato unionem seu conjunctionem unius extremi cum alio. Unde ipsa etiam extrema in actuali objecto complectitur, unum ut materiam seu subjectum, cum quo aliud comparat, et iudicat habere cum illo conjunctionem, et consequenter in actu exercito iudicat conceptum unius habere conformitatem cum alio. Ergo, quando inter illa extrema non est illa conjunctio seu conformitas, quam intellectus iudicat, discordat iudicium ab objecto suo. Est ergo

(1) Ita P. Tongiorgi, *Psycholog.* num. 48a. Cfr. cl. Palmieri, loc. cit. *Demonstr. 1.^a partis*, arg. 2.º

in illo propria ac rigorosa falsitas...» (1). Potest tamen qui fallitur, quoniam res aliter representat, ac est in se, dici non intelligere, quia nimirum non intelligit reapse id quod est: quam ad rem scripsit S. Augustinus: *Quisquis alteram rem aliter, quam ea est, intelligit, fallitur; et omnis qui fallitur, illud in quo fallitur, non intelligit. Quisquis igitur ullam rem aliter, ac est, intelligit, non intelligit* (2).

Dices, hoc pacto etiam in simplici apprehensione poterit esse falsitas proprie, si nempe rem representet aliter, ac est in se.—Respondeo, *neg.* assertum; quia simplex apprehensio non refert suam representationem ad ullum determinatum objectum, sed tantum rem aliquam representat: quare cum respectu illius, quam de facto representat, non possit non esse conformis intentionaliter, repugnat, quod sit proprie falsa (3). Longe aliter se res habet in iudicio. Cum enim prædicatum exprimat id, quod de re intellectus prævie apprehendit, subjectum vero rem prout est in se, actus iudicii cognoscens prædicatum inesse vel non inesse subjecto, reapse refert representationem suam (prædicatum) ad determinatam rem (subjectum), et primam exhibet, et cognoscit tamquam veram expressionem representationemve alterius, ac proinde falsitatem habere potest, si prædicatum non conveniat subjecto.

Objic. 6.º Iudicium est actus ille, per quem mens formaliter abjicit statum dubii proprie dicti, quod consistit in suspensione iudicii (4). Atqui per hoc solum quod mens percipiat prædicatum inesse vel non inesse subjecto, vel, quod eodem recidit, percipiat identitatem aut discrepantiam subjecti et prædicati, quin aliud addere necesse sit, jam formaliter abjicit statum dubii proprie dicti. Ergo...

Respondeo, *dist.* Minor. Si id assertivo modo cognoscat *conc.*; secus, *neg.* Resque constat in iudiciis ineventibus, in quibus non clarior vel melior saepe perceptio convenientiæ vel discrepantiæ terminorum habetur, quam haberetur in

(1) Suarez, *Metaphys.* disp. 9, sect. 1, num. 17.

(2) S. August., in lib. 83 *Question.*, quæst. 32.

(3) Cfr. *Logic. Major.* num. 18, pag. 434.

(4) Vide *Logic. Major.*, num. 35, pag. 457.

præcedenti statu dubii, antequam voluntas absque ulla nova objectiva et intrinseca ratione imperaret assensum.

Utrum iudicium
sit qualitas
simplex:

variar. opiniones.

283. Postrema jam aggredienda est controversia, sitne iudicii actus qualitas quadam simplex, an vero composita. Et sermo est de humano iudicio, nam constat angelicum esse simplicem qualitatem. Compositam esse voluerunt plures e veteribus, in quibus numerantur Vazquez (1), Suarez (2), Rubius (3), Alamanni (4), Gaspar Hurtado (5), Jacobus Granado (6), Izquierdo (7) et alii. Et pro eadem sententia laudatur etiam S. Thomas non uno in loco (8): plures etiam eandem tribuunt P. Ludovico Molina, qui tamen potius oppositam sequi videtur (9).

Non unus tamen est modus rem explicandi. P. Vazquez negat in iudicio inesse copulæ conceptum peculiarem, sed

- (1) In 1.^{am} part. disp. 223, cap. 3.
- (2) *De anim.* lib. 3, cap. 6, num. 5.
- (3) *Logica*, lib. 1, de *Interpretat.* cap. 4, quæst. 4.
- (4) *Summ. philos. prim. part.* quæst. 10, art. 1.
- (5) *De Fide*, disp. 4, diffic. 3.
- (6) In 1.^{am} part. tract. 7, disp. 4.
- (7) *Pharus scientiar.*, disp. 1, quæst. 4, num. 102, seqq.
- (8) S. Thom. 1 p. quæst. 58, art. 4, ad 1.^{am}, et *1.^a 2.^a membr.* P. Alamanni, loc. nup. cit.

(9) Ea ejus in hanc rem verba: «Respondendum erit, licet dum mente concipimus pronunciatum aliquod, v. g. *hominem esse animal*, formemus quoddam verbum complexum constans triplici notitia, quarum una respondet subjecto, alia prædicato, et alia copulæ, quoad nudum munus copulæ, quod est connectere inter se extrema talis pronunciatum, quibus conceptibus tres quoque actiones seu simplices intellectiones respondent; nihilominus actus assentiendi illi pronunciatum non esse omnes illas tres actiones (alioquin actus sciendi, aut assentiendi principiis, non esset unum per se, sed per aggregationem, quod non est dicendum), sed esse actionem, qua producitur conceptus copulæ, quatenus extrema inter se unit, atque connectit: unde recte Aristoteles (*1.^a de interpretatione*) dixit, eam sine extremis intelligi non posse. Assensus ergo connexionis prædicati cum subjecto, in quo munus copulæ consistit, et quam proinde sine extremis intelligere non possumus, est actus sciendi conclusionem, aut cognoscendi principium, non quidem quoad nudam apprehensionem talis connexionis, sed quoad nutum seu assensum vel dissensum veritatis illius. Molina, in 1.^{am} part. quæst. 1, art. 3, disp. 3, *Secunda conclus.*

tantum conceptum subjecti et prædicati, et iudicium coalescere ex hoc duplici conceptu, subjectum et prædicatum representante, non quidem absolute, sed relative, ita nempe ut apprehendantur unum tamquam alteri conveniens vel disconveniens; eo enim ipso quod talis respectus convenientiæ vel discrepanciæ apprehendatur, non posse non haberi iudicium affirmativum aut negativum: unde inferri non posse dari conceptum simpliciter apprehensivum, qui percipiat unum alteri convenire vel non convenire (1). Alii vero, ut P. Suarez, Gaspar Hurtado, Granado et Izquierdo, volunt iudicium coalescere ex triplici conceptu, nempe subjecti, prædicati et copulæ: quorum quidam putant conceptus subjecti et prædicati connecti unione physica per conceptum copulæ (2): quæ sententia perperam, ut modo dicebam, tribuitur a quibusdam P. Ludovico Molina, qui, quamvis in iudicio docet intervenire tres conceptus, alterum subjecti, alterum prædicati, alterum copulæ, nihilominus existimat, essentiam iudicii repositam esse in actione dumtaxat, «qua producitur conceptus copulæ, quatenus extrema inter se unit, atque connectit», ut ipsemet loquitur in proxime laudato loco. Alii vero, ut P. Izquierdo, solam unionem intentionalem admittunt inter conceptus subjecti et prædicati. At communior est contraria opinio docens iudicium esse qualitatem vel actum simplicem, per quem attinguntur subjectum et prædicatum eorumque convenientia vel discrepancia. Ita tenent P. Didacus Ruiz de Montoya (3), Conimbricenses (4), Petrus Hurtado (5), Franciscus Alphonsus (6), Franciscus Oviedo (7),

- (1) Vazquez, in 1.^{am} part. disp. 225, cap. 3, num. 15, 16. Quam sententiam refutatam vide apud Izquierdo, loc. cit. num. 190-193.
- (2) Hanc sententiam refutatam vide apud Vazquez, in 1.^{am} part. disp. 223, cap. 3, num. 14; Rhodes, *Philos. perip.* lib. 1, disp. 3, quæst. 1, sect. 1, paragr. 3; et Conimbricenses, *Dialectica*, in lib. 1.us de *Interpretat.* cap. 4, quæst. 4, art. 2, *Nihilominus refellendum.*
- (3) *De scientia Dei*, disp. 13, sect. 1, num. 9 et 10.
- (4) *Dialectic., de Interpretat.* cap. 4, quæst. 4, art. 2.
- (5) *De anim.*, disp. 7, sect. 2.
- (6) *De anim.*, disp. 14, sect. 3.
- (7) *De anim.*, contrav. 6, punct. 2.

Rodericus Arriaga (1), Franciscus Soarez lusitanus (2), Antonius Bernaldus Quiros (3), Rhodes (4), Lossada (5), et multi Thomistæ, ut Joannes a S. Thoma (6), Antonius Goudin (7), Salvator Roselli (8), Complutenses Carmelitani (9), et plures etiam Scotistæ, ut Matrius (10) et Dupasquier (11). Eademque teneant plures graves scriptores nostris diebus, ut cl. P. Mendive (12). Nec deest huic opinioni veterum Scholasticorum patrocinium: nam præter Gregorium, Ariminensem, Viguerium, Durandum et alios laudantur ipse Boetius (13) et S. Thomas (14). Mihi quoque hæc probabilior videtur sententia. Itaque

284. Dico 6.º *Judicium, quamvis præsupponat plures actus apprehensionis distinctos, videtur tamen esse actus simplex mentis, non vero formaliter constitutus ex multis.*

Judicium
videtur esse
qualitas simplex

Prob. cum Lossada. Ad judicandum v. g. hominem esse animal, requiritur conceptus aliquis ab omni simpliciter apprehensione distinctus, adeoque essentialiter judicativus. Atqui conceptus ejusmodi simplex est, et integrum solus constituit judicium. Ergo...

Probatur Major. «Nam ex meris apprehensionibus non constituitur judicium, sicut nec ex meris complacentiis inefficacibus amor efficax. Et alioquin daretur judicium, quoties apprehenduntur extrema et eorum identitas aut distinctio,

- (1) *De anim.*, disp. 6, sect. 4.
 - (2) *De anim.*, tract. 3, disp. 3, sect. 2, paragr. 1.
 - (3) *Curs. philos.* tract. 6, disp. 96, sect. 2.
 - (4) *Philos. perip.*, lib. 1, disp. 3, quæst. 1, sect. 1, paragr. 3.
- Dico 6.º
- (5) *De anim.*, disp. 8, cap. 4, num. 75 seqq.
 - (6) *De anim.*, quæst. 10, art. 3; *Ad secundum aliquid dicunt.*
 - (7) *Logicæ Majoris* secunda pars, quæst. unic. art. 1.
 - (8) *Summ. philos.* vol. 1, quæst. 21, art. 2.
 - (9) *Disputation. in Aristotelis Dialecticam*, disp. 17, quæst. 1, num. 18.
 - (10) *De anim.*, disp. 6, quæst. 10, art. 2, num. 302 seqq.
 - (11) *Summ. Philos. scholast.*, tom. 4, disp. 13, quæst. 11, conclus. 2.
 - (12) *Psycholog.* num. 166, 168.
 - (13) Apud Conimbrienses, loc. cit.
 - (14) S. Thom. 1 p. quæst. 58, art. 2.

quod tamen falsum esse vidimus (1). Immo darentur simul assensus et dissensus circa idem objectum, quoties quis dubitat, an tali subjecto conveniat, vel non, tale prædicatum; simul enim tunc apprehenduntur identitas et distinctio extremorum, et sæpe quidem per apprehensiones vividas ac suasivas, utpote innixas fundamentis utrinque gravibus» (2).

Probatur Minor. «Talis conceptus est vere cognitio, cum in eo explicet intellectus vim judicativam ut talem, quæ vis formaliter cognoscitiva est, utpote propria intellectivi qua talis, et quatenus habentis præstantiam cognoscendi supra sensitivum. Ergo talis conceptus aliquid repræsentat, et nihil magis, quam identitatem hominis cum animali; hæc enim est, de qua judicium fertur. Sed cognitio, assertivo seu judicativo modo repræsentans identitatem hominis cum animali, repræsentat eo ipso assertive, hominem esse animal, ut patet ex terminis; et nihil aliud est de tali objecto judicare, ut etiam ex terminis liquet. Ergo per se ipsam quovis alio præciso, est integrum judicium. Sane conceptus iste repræsentat identitatem, non in communi, sed determinatam et talium extremorum; de hac enim sola per apprehensiones prævias movetur dubium, aut lis a tribunali rationis judicanda: proinde conceptus idem repræsentat extrema talis identitatis, cum hæc in extremis ipsis consistat, sitque ab iis penitus indistincta. Repræsentat igitur subjectum, copulam et prædicatum objectiva. Si ergo aliunde modum tendendi habet essentialiter judicativum, quid illi deesse potest ad perfectam rationem judicii? Atque hinc sequitur, repugnare judicium, quod non sit simplex qualitas: quia judicare, ex propria et essentiali ratione, requirit conceptum, qualem descripsimus» (3).

285. Objicies 1.º *Quamvis conceptus judicativus detur esse distinctus ab omni apprehensione, potest non attingere extrema, sed tantum copulam objectivam eorum seu convenientiam vel discrepantiam; quemadmodum actio physica*

Quandam
difficultates
solute.

- (1) Lossada disp. 8 *de anim.* cap. 4, num. 71. Vide supra in præcedentis assertionis secunda parte.
- (2) Lossada, ibid. num. 75.
- (3) Lossada, ibid. num. 76.

potest producere unionem extremorum, quin producat extrema. Ergo actus iudicii, ut attingat etiam extrema, non potest esse simplex. Confirmatur, quia si simplex actus assertivus prædicati de subiecto posset totum enuntiabile attingere, superflua forent apprehensiones simplices, quæ præcedunt et comitantur actum formalem iudicii. Ad quid enim intellectus sibi repræsentet eodem tempore semel et iterum idem objectum absque nova claritate?

Respondeo *dist.* assert. Si conceptus iudicativus apprehenderet unionem extremorum in abstracto, *trans.*; si apprehendit unionem hanc determinatam, *neg.*, quia talis unio est necessario talium extremorum, ac proinde conceptus hanc determinatam unionem repræsentans, debet quoque extrema ipsa repræsentare. Præterea «copula objectiva, cum nihil sit aliud, quam identitas indistincta porsus ab extremis, nequit attingi, saltem in particulari, et prout est talium extremorum, his intactis, ut est per se clarum. Sic unio physica, si foret indistincta penitus ab extremis, non posset produci, quin eadem actione producerentur extrema. Idem intellige de non identitate seu distinctione, per iudicium negativum attackta, quæ pariter ab extremis indistincta est. Apprehensiones subsequentes, aut pure comitantes iudicium de eodem objecto, forent quidem superflua; secus tamen, quæ præcedunt ordine nature, licet non temporis, hæ quippe præparant intellectum ad iudicandum. Repræsentatio autem, quæ per iudicium additur, licet non sit clarior, non est homogenea; cum novum asserat tendendi modum, et intellectum afficiat diversimodis (1).

Objic. 2.º Ex difficultate explicandi negativum iudicium in nostra sententia. Non intelligitur, quo pacto iudicium negativum, v. g. *Homo non est leo*, possit esse simplex conceptus; tum quia species impressa leonis nequit concurrere ad cognitionem hominis; tum quia nequit unica imago simul esse similitudo leonis et hominis, ut patet in pictura externa. Ergo iudicium, saltem negativum, debet esse qualitas composita.—Respondeo *neg.* anteced. cum probationibus. «Nam species leonis, quamvis nequeat ad cognitionem hominis sola

(1) Lossada, *ibid.* num. 78. Cfr. *ib.* num. 72.

concurrere, potest tamen conjuncta cum specie hominis influere in cognitionem simplicem utriusque; hæc enim est vis intellectus, posse simul uti diversis speciebus, ut objecta diversa inter se comparet, et de ipsorum diversitate vel distinctione iudicet. Imago intentionalis, cum non sit univoca, sed analogica, nec in essendo, sed in repræsentando, potest eadem esse similitudo diversorum: nullum enim incommodum est in eo, quod idem actus manifestet hominem et leonem, ut patet evidenter in iudicio angelico de diversitate utriusque. Aliud est in externa imagine, ubi una figura delet alteram, et unus color alterum. Si valet exemplum, sicut eadem extensio tabulæ nequit simul recipere imagines hominis et leonis, ita nec idem intellectus habere simul poterit apprehensiones amborum, adeoque nec iudicium negativum» (1).

Objic. 3.º «Intellectus humanus, ad differentiam divini et angelici, non iudicat nisi componendo, et dividendo, ut passim docent Philosophi cum Aristotele et D. Thoma. Et quidem compositio, quæ pertinet ad iudicium affirmans, cum non detur ex parte objecti, dari debet ex parte conceptus. Nec intelligi potest distinctio inter subiectum et prædicatum, nec affirmatio unius de alio, si nec in objecto nec in actu datur unum et aliud» (2).—Respondeo. «In primis divisio propria iudicii negativi consistere nequit in separatione partium ipsius iudicii, ut est manifestum: aliter ex partes non constituerent iudicium unum. Deinde, cum fertur iudicium negans, divisio entitative est in objecto, et solum repræsentative in iudicio, quatenus hoc repræsentat extrema ut divisa, id est, ut distincta. Similiter compositio propria iudicii affirmativi considerari potest ex parte objecti, si sumatur in sensu lato compositio pro identitate, seu quatenus opposita distinctioni: sicut enim iudicium negans dicitur divisivum, quia repræsentative dividit, id est, distinguit; ita iudicium affirmans dici poterit compositivum, quia repræsentative componit, id est, identificat. Atque hoc sensu iudicium, etiam angelicum et divinum, procul dubio componit, et dividit. Alia tamen est compositio propria iudicii humani, sumpta scilicet non pro

(1) Lossada, *ibid.* num. 79, pag. 194.

(2) Apud Lossada, *loc. cit.* num. 77 fin.

unionem partium unius actus, sed pro simultanea positione plurium actuum in eodem intellectu cum quodam ordine dependentiæ: iudicium quippe humanum debet simul tempore poni, vel conjungi cum apprehensionibus, a quibus pendet tamquam a conditionibus prævis ordine naturæ. Quod genus compositionis repugnat iudicio divino, et plerumque saltem abest ab angelico. Cæterum divisio, quæ subjective sit in intellectu, in nulla sententia explicari potest, nisi forte dicatur intellectus humanus tunc dividere, cum non adjungit iudicium apprehensionibus, sicut quando adjungit, dicitur componere. Porro distinctio rationis inter subjectum et prædicatum iudicii affirmantis, qua fiunt unum et aliud, per iudicium habetur, non quidem formaliter, sed tum præsuppositive, tum æquivalenter; nimirum quatenus iudicium affirmans hominem esse animal, præsupponit ex natura rei apprehensiones, quibus homo et animal formaliter distinguuntur, et æquivalenter continet representationem ipsarum, nec non vocum iisdem respondentium» (1).

Verum in re non parum perplexa hæc sufficiant. Qui plura velit, adeat laudatos auctores (2).

Quo pacto
mens
ad iudicium
determinetur.

286. Ad extremum quæri potest, quo pacto mens ad iudicandum determinetur. Non defuerunt, qui putarent easdem species intelligibiles, unde simplices apprehensiones efficiuntur, ac determinantur, determinare intellectum ad actum iudicii (3). Verum hoc falsum videtur, tum quia diversi et subordinati invicem actus, quales sunt simplex apprehensio et iudicium, diversa quoque habeant proxima principia, necesse est; tum quia sæpe adsunt simplices apprehensiones terminorum, et non sequitur iudicium, ut evenit in enuntiabilibus dubiis, Ergo signum est, ad determinandum actum iudicii non sufficere species intelligibiles, sed aliquid aliud requiri (4). Respondetur ergo, objectum esse posse vel

(1) Lossada, *ibid.* num. 80.

(2) Vide, si lubet, apud P. Lossada etiam modum defendendi contrariam sententiam.

(3) Vide Ferrariens, in lib. 1.um *Contra Gent.* cap. 55.

(4) Cfr. Conimbricenses, *Logica, de interpretat.*, cap. 4, quæst. 4. art. 4.

evidens vel inevidens. Si objectum sit evidens, ipsum necessario determinat intellectum ad assensum post simplices apprehensiones terminorum vel post relationem sensuum, secundum ea quæ in *Logica* docuimus (1). Interdum enim prædicatum spectat ad essentiam vel proprietates subjecti, et tunc statim ac vis terminorum penetratur, sive ex immediata intuitionem sive ratiocinio, ex ipsa evidentiâ teneri non potest assensus. Interdum prædicatum non spectat ad essentiam vel proprietates subjecti, quia exprimit rationem non necessario connexam cum eo, sed tamen sensu manifestatur de facto hic et nunc convenire, vel non convenire subjecto; et tunc etiam ex evidenti relatione sensuum determinatur mens ad iudicandum. Et hoc pacto pronuntiantur iudicia synthetica. Sed quoniam objectum intellectui iudicandum non innotescit nisi media simplici apprehensione; hinc sicut simplex apprehensio determinatur ab objecto per speciem intelligibilem, ita iudicium determinatur per apprehensiones et cum concursu earundem, sive illuminativo et morali, sive physico et efficiente, pro varietate sententiarum superius relatarum. Quod si sermo sit de objecto inevidenti et obscuro, hæc omnia non sufficiunt ad determinandum iudicium, sed requiritur voluntatis imperium. Quamvis enim debeant relucere in objecto motiva suadentia et rationes plus minus graves, ex quibus rectum et prudens sit ponere assensum opinativum, hic tamen non ponitur nisi imperante voluntate.

§ III.—DE DISCURSU VEL RATIOCINIO.

287. Discursus importat motum quemdam vel progressionem ab una cognitione in aliam, et potest esse proprius vel improprius, prout alibi docuimus (2), et egregie declarat S. Thomas (3). Improprius solum consistit in successione plurium cognitionum absque ulla earum connexionem vel causalitate; proprius vero obtinet, quando alia ex alia causatur cognitio. Hic, de quo solum in præsentem est sermo, est ea

Quid discursus
sive proprius
sive
improprius.

(1) Vide *Logic. Major.* num. 80, pag. 524 seqq.

(2) *Logica Minor.* num. 146 seqq.

(3) S. Thom. 1. p. quæst. 14, art. 7.

mentis operatio, qua ex una vel pluribus veritatibus cognitis seu iudiciis novam aliam veritatem elicimus propter earumdem connexionem. Hæc operatio magnam quidem arguit hominis supra belluas excellentiam, quæ sicut nequeunt ullum proprium ac formale iudicium ponere, ita nec proprie ratiocinari; nihilominus signum simul est imbecillitas intellectus, utpote qui ideo discurrit, quia non potest illico perfectam assequi rerum cognitionem, sed cum speciebus utatur ex phantasmatis abstractis, ac proinde valde limitatis et imperfectis, primo tantum simplices quasdam format rerum apprehensiones atque immediata iudicia, nec fere essentias et proprietates attingit, nisi post longam inquisitionem maturamque considerationem et idearum comparisonem (1).

Discursus arguit
imbecillitatem
ingenii nostri:

non consistit
in sola
consequentiæ
apprehensione.

Jam alibi notavimus discursum non consistere in sola consequentiæ apprehensione vel intuitione (2), quemadmodum, minus caute docet nostris diebus gravis quidam scriptor. Discurrere enim est unam veritatem non cognoscere nisi propter connexionem cum alia, nam hoc est inferre veritatem ex alia. Atqui hoc certissime non est perinde, ac perspicere unum sequi ex alio. Et Minor, quæ per se patet vel ex ipsis terminis, evidenter probatur in Deo et angelis. Deus certissime novit omnes consequentias vel connexiones, quæ adsunt in veritatibus, et similiter angeli. Et nihilominus Deus non discurrit. Nos ipsi cum perpendimus syllogismos prius a nobis vel ab aliis factos videmus consequentiam esse rectam seu adesse consequentiam: et nihilominus nemo dicitur discurrere per tale examen vel iudicium (3).

Ratiocinium vel
discursus
essentialiter
importat plures
actus.

Ratiocinium vel discursus essentialiter importat plures actus, neque enim consistit in sola conclusione, (quemadmodum pauci veteres et recentior gravis scriptor nostris diebus asseruit) nec in solis præmissis, sed in utrumque complexu, quemadmodum probavimus in *Logica* (4), et quidem ita, ut conclusionis assensus causetur ex præmissis (5). Unde fit, ut in bona consequentia intellectus assentiens præmissis,

- (1) Vide S. Thom. 1 p. quæst. 85, art. 5.
- (2) Vide *Logicam Major.* num. 213, pag. 813.
- (3) Vide S. Thom. *Contra. Gent.* lib. 1, cap. 57 initio.
- (4) Vide *Logicam Major.* num. 213 seqq. pag. 812 seqq.
- (5) Vide *ibid.* num. 215 seqq. pag. 814 seqq.

nequeat non assentiri conclusioni (1), id quod etiam tenendum esse, licet præmissæ sint tantum probabiles, docent nonnulli (2). Objectum discursus est in conclusione asserta propter præmissas, vel ut alii distinguunt, objectum materiale potest dici conclusio, seu identitas vel discrepantia terminorum in conclusione asserta, formale verè est antecedens vel præmissæ, unde conclusio inferitur. Quare conclusio est actus discursivus essentialiter distinctus ab omni alio iudicio, quod non inferitur ab aliis, quemadmodum tenet communissima sententia contra paucos: et sic etiam patet discrimen inter secundam et tertiam operationem intellectus. Et ratio est, quia conclusio discursus formalis non est qualecumque iudicium, sed iudicium essentialiter illatum, et per se supponens præmissas vel antecedentes, nempe secundam mentis operationem bis aut semel exercitam. Quare sicut secunda mentis operatio essentialiter differt a prima, quia et hanc supponit, et modum habet tendendi diversum, sicut supra declaratum est; ita tertia differt a secunda, quia eam similiter supponit, et ab ea dependet tamquam a sua causa. «Si tamen contendas, omne iudicium spectare ad secundam operationem, et ex differentia iudicii illati a non illato non diversificari operationum classes, sed tantum species iudiciorum, sicut ex differentia iudicii hypothetici a categorico; de nomine contendas, poterisque similiter contendere super differentia representationis iudicativæ a non iudicativa, quasi tantum variet species apprehensionum, sicut differentia simplicis apprehensionis a complexa. Hoc unum vult doctrina communis, ut in ea, quæ dicitur operatio tertia intellectus, importetur actus per se illatus, seu per se pendens ab alio vel aliis iudiciis præsuppositis» (3).

conclusio differt
suo modo
tendendi a
quocumque iudicio
immediato.
Discrimen
secundæ
ac tertie
operationis.

Ex hac doctrina et illud sequitur, conclusionem formaliter attingere præmissas ita, ut harum assensus in illius assensu saltem implicite includatur, quemadmodum probatum reliquimus in *Logica* (4). Et hæc quidem dicta sint de discursu

Conclusio
formaliter attingit
præmissas.

- (1) Vide *Logic. Major.* num. 80, pag. 524.
- (2) Vide Lossada, *Logica*, tract. 6, disp. 1, cap. 2, num. 5.
- (3) Lossada, *de anim.* disp. 8, cap. 4, num. 91.
- (4) Vide *Logicam Major.* num. 228 seqq. pag. 838 seqq. Cfr. Lossada *de anim.* disp. 8, cap. 4, num. 92 seqq.

formali, non vero de virtuali, qui unica propositione composita absolvitur (1). Cætera, quæ de discursu hic investigari possent, tractata jam sunt in *Logica Majori*.

Quid sit
ratio superior

et inferior.

Quæres 1.º *quid sit, et quo pacto distinguatur ratio superior et inferior.* Forma est hæc loquendi a S. Augustino usurpata, secundum quem *ratio superior est, quæ intendit æternis conspiciendis aut consulendis, conspiciendis quidem prout est speculativa, consulendis vero prout est practica.* Ratio vero inferior dicitur, *quæ intendit temporalibus rebus* (2). Ex quo colliges, duas hæc rationes non esse duas potentias diversas, sed unam eandemque, prout diversa habentem officia, diversisque præditam virtutibus, sicut probat Aquinas: *Hæc... duo, scilicet temporalia et æterna, comparantur ad cognitionem nostram hoc modo, quod unum eorum est medium ad cognoscendum alterum. Nam secundum viam inventionis, per res temporales in cognitionem devenimus æternorum, secundum illud Apostoli (Rom. I, 20): Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. In via vero iudicii, per æterna jam cognita de temporalibus iudicamus, et secundum rationes æternorum temporalia disponimus. Potest autem contingere, quod medium et id, ad quod per medium pervenitur, ad diversos habitus pertineant; sicut principia indemonstrabilia pertinent ad habitum intellectus, conclusiones vero ex his deductæ ad habitum scientiæ. Et ideo ex principiis Geometriæ contingit aliquid concludere in alia scientia, puta in perspectiva. Sed eadem est potentia rationis, ad quam pertinet et medium et ultimum. Est enim actus rationis quasi quidam motus de uno in aliud perveniens. Idem autem est mobile, quod pertransiens medium pertingit ad terminum. Unde una et eadem potentia rationis est ratio superior et inferior; sed distinguuntur, secundum Augustinum (De Trin. lib. XII, cap. 4, in princ.), per officia actuum, et secundum diversos habitus. Nam superiori rationi attribuitur sapientia, inferiori vero scientia* (3). Lege,

(1) Vide *Logicam Minor.* num. 146, pag. 316.

(2) Vide S. August., *de Trinit.* lib. 12, cap. 3 seqq.

(3) S. Thom. 1^a p. quæst. 79, art. 9. Cfr. 2.^a dist. 24, quæst. 2, art. 2; *de verit.* quæst. 15, art. 2 fin. Vide S. August. loc. cit. cap. 14. Cfr. Suarez *de anim.* lib. 4, cap. 10, num. 6.

si vis, Cajetanum Sanseverino fuisse de ratione superiori et inferiori disputantem (1).

Quæres 2.º *Utrum in discursu etiam producat verbum distinctum a cæteris duabus mentis operationibus.* Quod et in simplici apprehensione et in iudicio producat verbum, alias jam docuimus cum S. Thoma (2). Cum enim istæ duæ priores operationes sint valde inter se distinctæ, et objectum valde diversum præ se ferant, suum quæque habere verbum distinctum debent. Quod vero attinet ad discursum, videtur non habere verbum diversum a verbis propositionum vel iudiciorum, quibus constant. Discursus enim non est unus actus simplex diversus a iudiciis, ex quibus coalescit, sicut est iudicium respectu simplicium apprehensionum. Itaque «cum non constet nisi pluribus propositionibus, non facientibus, aut componentibus unam tertiam, sed inferentibus; videtur, quod non producat distinctum verbum a propositionibus, sed illas cum diversa modificatione et habitudine, scilicet ut inferentes, vel ut illatas. Unde sicut per discursum fit transitus de una propositione ad aliam, ita oportet ad producendum id, quod propositionis est in illo conceptu seu verbo, concurrere secundam operationem, et quantum ad id, quod motus seu illationis est, concurrere tertiam, quod est respicere illud verbum seu conceptum ut modificatum. Et sic cum dicitur, quod est distincta operatio, ergo habet distinctum verbum; *conceditur*, quod est distinctum modaliter, non realiter, ab eo quod propositionibus ipsis repræsentatur» (3).

Utrum etiam
in discursu
producat
verbum mentaliter
proprium.

ARTICULUS II

De memoria intellectiva.

288. Memoria vel sumitur pro actu, vel pro potentia eum eliciente. Sumpta pro actu est rei præteritæ, ut

Quid
memoria,
quatenus est
actus,

(1) *Philosophia christiana cum antiqua et nova comparata, Dynamolog.* vol. 3, cap. 7, art. 36.

(2) Vide supra num. 66, pag. 244, 245, ubi vide plura loca S. Thomæ relata.

(3) Joann. a S. Thoma., *de anim.*, quæst. 11, art. 3 fin.